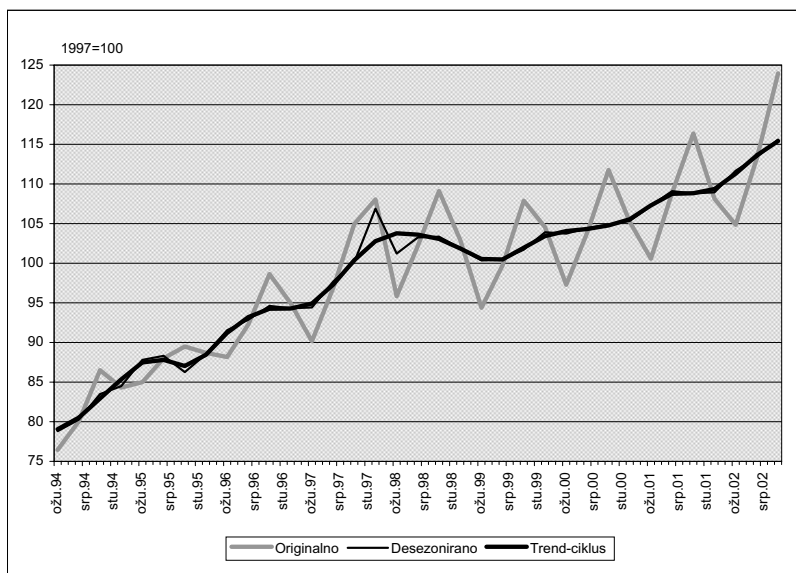

I. UBRZANI RAST I DVOSTRUKI DEFICIT

U trećem je tromjesečju 2002. godine ubrzana ukupna aktivnost hrvatskog gospodarstva, tako da je desezonirana realna stopa rasta BDP-a dosegla 7,8 posto na godišnjoj razini. Trend ubrzavanja rasta započeo je još u prvom tromjesečju 2002. kao posljedica snažnijeg porasta osobne potrošnje i investicija. Općenito povoljni ekonomski uvjeti još se uvijek slabo odražavaju na tržište rada. Ipak, desezonirani podaci upućuju na pozitivne pomake, pa je zasad zaustavljen dugoročni trend smanjivanja zaposlenosti. Troškovi rada zabilježili su prošle godine umjereni porast, dok je inflacija ostala niska. Prisutnost dvostrukog deficita, deficita tekućeg računa i deficita državnog proračuna otkriva pak drugu stranu ubrzanog rasta. Snažna domaća potražnja potaknula je porast ionako velikog uvoza. Zajedno sa stagnantnim izvozom roba, to je dovelo do povećanja deficita tekućeg računa platne bilance. Deficit opće države ostao je razmjerno visok tijekom 2002. Iako se očekuje da će se gospodarski rast potaknut domaćom potražnjom nastaviti i u ovoj godini, umjerenija bi kreditna aktivnost mogla usporiti ne samo domaću potražnju nego i ukupnu ekonomsku aktivnost.

U trećem je tromjesečju 2002. godine rast BDP-a iznosio 6,5 posto na međugodišnjoj razini i bio je utemeljen na pozitivnim doprinosima osobne potrošnje (3,7 posto), investicija (3,5 posto) i zaliha (7,0 posto), dok su negativan doprinos dali neto izvoz i državna potrošnja (7,5 posto i 0,1 posto). Nakon što je bankarski sektor zahvaljujući značajnom priljevu stranih valuta tijekom konverzije u euro povećao svoj kreditni potencijal, posljedična kreditna ekspanzija omogućila je jačanje osobne potrošnje. Pritom su smanjene i kamatne stope. Ukupni iznos kredita stanovništvu povećan je prošle godine za oko 40 posto, čime su za više od 10 milijardi kuna ili za oko 10 posto povećana sredstva stanovništva raspoloživa za potrošnju. Istovremeni skroman porast dohodaka stanovništva upućuje na zaključak da je povećana sklonost potrošnji bila uglavnom utemeljena na većoj dostupnosti kredita i nižoj kamatnoj stopi.

Slika 1.

**BRUTO
DOMAĆI
PROIZVOD**

Izvor za originalne podatke: Državni zavod za statistiku.

Oporavak investicija započeo je još 2000. godine, da bi u trećem tromjesečju 2002. ostvario 15,9-postotni porast na međugodišnjoj razini. U posljednjih godinu dana, od listopada 2001. do listopada 2002. godine, aktivnost građevinskog sektora je povećana 12,8 posto. Podaci o investicijama utemeljeni na bilancama poduzeća, a koje prikuplja FINA, ukazuju da je, uz snažnu aktivnost građevinarskog sektora koju podržavaju državne investicije u auto-ceste, prisutno i povećanje investicija u opremu. U prva su tri tromjesečja 2002. investicije u opremu iznosile oko 50 posto ukupnih investicija. Podaci o povećanom uvozu kapitalnih dobara isto tako ukazuju na povećanje investicija u opremu. Investicijska aktivnost privatnih poduzeća obuhvaća više od polovice ukupnih investicija, te se time potvrđuje da oporavak investicija nije isključivo vezan uz državni sektor.

Desezonirani podaci o državnoj potrošnji pokazuju da je nakon njezinog pada u 2000. i 2001., tijekom 2002. godine došlo do stagnacije. To bi moglo ukazivati za zamor nositelja ekonomske politike stalnim nastojanjima za smanjivanje javne potrošnje. Naime, upravo je to dosad bio jedan od najvažnijih ekonomskih ciljeva sadašnje Vlade, koji je uglavnom s uspjehom ispunjavala. Tako se, računajući prema standardima nacionalnih računa, desezonirana državna potrošnja smanjila za 8,8 posto u razdoblju od četvrtog tromjesečja 1999. do trećeg tromjesečja 2002. godine.

Shodno tome, udio se državne potrošnje u BDP-u smanjio s 27,8 posto u 1999. na procijenjenih 21,8 posto u 2002. godini.

Izvoz roba i usluga zabilježen u statistici nacionalnih računa, na međugodišnjoj je razini smanjen u trećem tromjesečju 2002. godine za 1,1 posto. U isto vrijeme, rastuća domaća potražnja zajedno s liberaliziranim trgovinskim tokovima uzrokovala je porast uvoza za čak 13,1 posto. Pad izvoza roba i usluga u trećem tromjesečju, tj. u razdoblju u kojem se ostvaruje većina prihoda od turizma, predstavlja izvjesno iznenađenje. Postoje naznake da je takav rezultat uvjetovan problemima u bilježenju prihoda od stranih turista. Fizički indikatori turističkog prometa pokazivali su umjereni rast. Noćenja stranih turista povećana su za 3 posto u 2002. godini. Osim toga, u mjesecima izvan glavne sezone - travnju, svibnju, rujnu i listopadu - zabilježen je 5-postotni rast noćenja stranih turista, što ukazuje i na određeni uspjeh u pokušajima da se produlji turistička sezona.

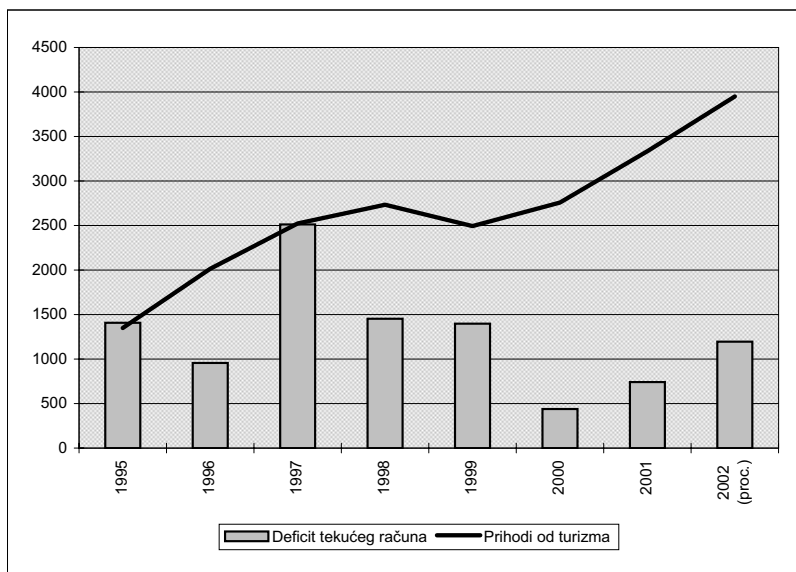
Podaci iz statistike platne bilance pokazuju da su prihodi od turizma u prva tri tromjesečja 2002. godine dosegli 3,3 milijarde USD, što predstavlja rast od 14,4 posto u odnosu na prethodnu godinu. Stoga će vjerojatno planirani prihod od inozemnog turizma u iznosu od 4 milijarde USD za 2002. godinu biti ostvaren. Zbog slabljenja američkog dolara, uspjeh turističke industrije izgleda znatno skromniji kada se prihod izrazi u kunskoj protuvrijednosti i u stalnim cijenama, kao što je to uobičajeno i u ranije spomenutoj statistici nacionalnih računa. Usporavanje rasta izvoznog sektora imalo je značajan učinak na proširivanje deficita tekućeg računa platne bilance. Na kraju trećeg tromjesečja deficit je dosegao gotovo 600 milijuna USD, što je dvostruko više nego što je zabilježeno u istom razdoblju 2001.

Prema statistici vanjske trgovine, uvoz roba je stalno rastao tijekom 2002. i u usporedbi s prethodnom godinom dosegao 8,5-postotni kumulativni porast u razdoblju od prvih jedanaest mjeseci. Izvoz roba, naprotiv, u 2002. nije pokazao neke značajnije odmake od svoje dugogodišnje stagnacije. Do studenog je zaostajao 2,1 posto (izraženo u kunama) za rezultatima ostvarenima prethodne godine.

Većina hrvatskog robnog izvoza usmjerena je prema Italiji, Njemačkoj, Austriji, Sloveniji i Bosni i Hercegovini. Iako 2002. godina nije bila nikakva iznimka u tom smislu, ipak su zabilježene izvjesne promjene. U prvih jedanaest mjeseci ostvaren je značajan rast izvoza u Austriju (30 posto), te u Bosnu i Hercegovinu (17 posto). Rast izvoza antibiotika pridonio je povećanju izvoza u Austriju, a trgovinski spor s Bosnom i Hercegovinom oko transporta naftnih proizvoda nije ostavio veće posljedice na ukupan izvoz. Istodobno se izvoz u Italiju smanjio za 5 posto, izvoz u Sloveniju za 8 posto, dok je izvoz u Njemačku smanjen za čak 20 posto. Izvoz brodova, koji je

činio oko 10 posto ukupnog izvoza u Njemačku u 2001. potpuno je izostao u 2002., što donekle može objasniti tako značajan pad ukupnog izvoza u ovu zemlju.

Slika 2.

**PLATNA
BILANCA**

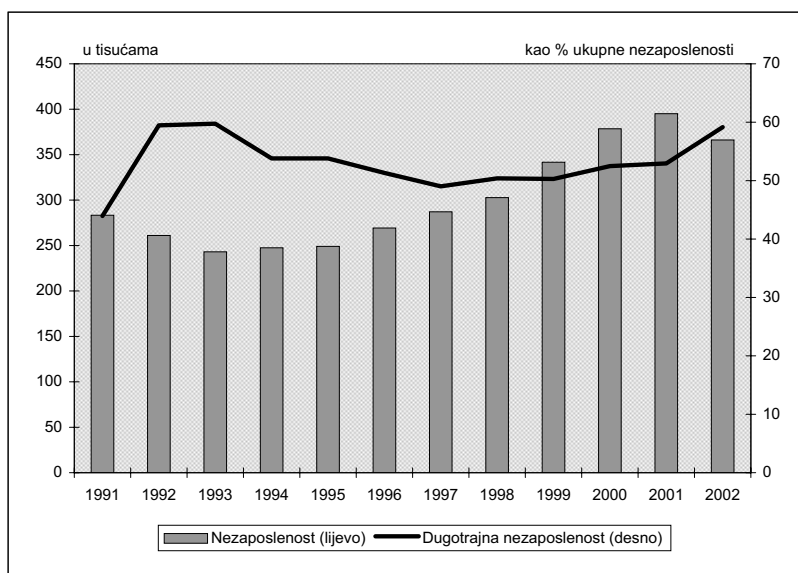
Izvor: Hrvatska narodna banka.

Ubrzavanje ukupne aktivnosti gospodarstva očigledno je i iz podataka za realni sektor gospodarstva. Tijekom 2002. godine industrijska je proizvodnja ubrzano rasla i u četvrtom tromjesečju dosegla međugodišnju stopu rasta od 9,2 posto. Za cijelu 2002. godinu povećanje industrijske proizvodnje iznosilo je 5,4 posto. Rast je bio posebno značajan u proizvodnji intermedijarnih dobara (8,2 posto) i roba široke potrošnje (5,4 posto). Što se pak tiče pojedinih industrijskih grana, povećanje aktivnosti je bilo posebno izraženo u industrijskim granama povezanim s građevinarstvom, ali i u izdavaštvu i strojogradnji. Tekstilna je industrija zabilježila značajan pad proizvodnje.

U prvih jedanaest mjeseci 2002. godine trgovina na malo zabilježila je 12-postotno realno povećanje obujma prometa u odnosu na isto razdoblje prethodne godine. Međutim, nakon što je u prvoj polovini godine obujam trgovine na malo bilježio stalan rast, desezonirani podaci upućuju na stagnaciju od kolovoza do listopada. Stagnacija je završena u studenom kada trend u trgovini na malo bilježi novi pozitivan pomak kao najava povećane

božićne kupovine, koja je prema prethodnim podacima bila znatno uspješnija nego 2001. godine. Prošla je godina bila rekordna i po broju prodanih automobila - 70.884 - što je još jedna potvrda snažne ekspanzije potrošnje.

Nakon poduljeg *statusa quo* razdoblja, 2003. godina bi mogla donijeti važne promjene u pravnim propisima vezanim uz tržište rada. Očekuje se da će novi Zakon o radu biti prihvaćen u Saboru tijekom proljeća, iako za sada radne verzije Zakona nailaze na snažan otpor sindikata. Svi se socijalni partneri slažu da je visoka stopa nezaposlenosti - bilo mjerena u obliku registrirane stope nezaposlenosti, a koja je iznosila 21,6 posto u studenom 2002., ili u obliku stope nezaposlenosti mjerene prema metodologiji ILO-a, koja pokazuje 15,2 posto nezaposlenih u prvoj polovici 2002. - jedan od najtežih problema hrvatskog gospodarstva. No, načini kako riješiti taj problem, međusobno se razlikuju. Vlada pokušava uvesti više fleksibilnosti na strani ponude - u smislu jednostavnijeg postupka otpuštanja radnika, proširivanja prava za rad na određeno vrijeme, strožih pravila za prijavljivanje u registar nezaposlenih i kroz uvođenje sponzoriranih programa obrazovanja i prekvalifikacije. Sindikati vjeruju da se problem nezaposlenosti može riješiti bez smanjivanja radničkih prava, tj. kroz otvaranje novih radnih mjesta koja bi bila rezultat snažnije ekonomske aktivnosti.

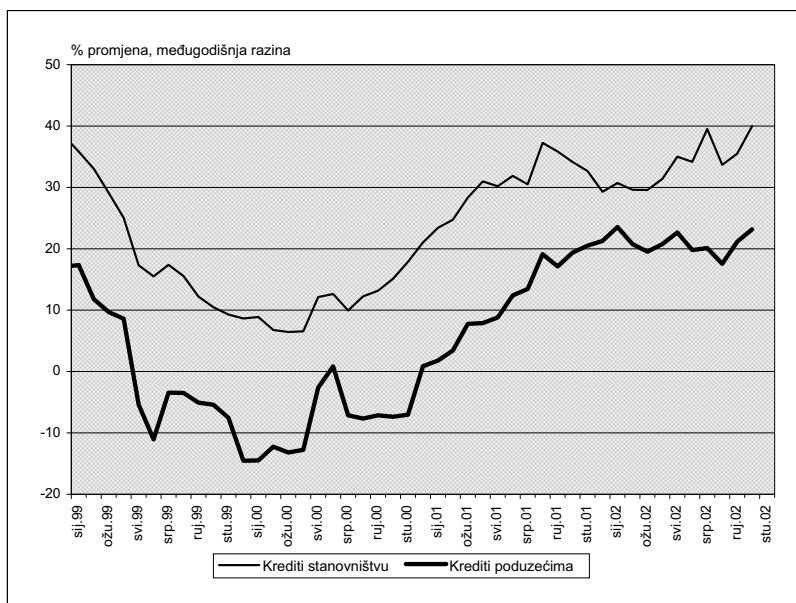
Slika 3.

Uglavnom zbog strožih pravila prilikom prijavljivanja kod Zavoda za zapošljavanje, ukupan broj nezaposlenih snažno je smanjen u drugoj polovici 2002. i iznosio je 369.687 krajem studenog. Usporedbe radi, početkom 2002. broj nezaposlenih bio je veći od 410.000. S druge strane, ukupan se broj zaposlenih prema podacima Državnog zavoda za statistiku nije značajno mijenjao tijekom prošle godine (zanemarujući uobičajene sezonske oscilacije). Zaposlenost se kod pravnih osoba do studenog 2002. smanjila za 1,7 posto u usporedbi s istim razdobljem 2001. godine, a do najvećeg je pada došlo u sektorima poljoprivrede (5,6 posto), hotela i restorana (5,0 posto) i prerađivačke industrije (3,5 posto). Međutim, porast broja zaposlenih u sektoru obrta omogućio je da ukupan broj zaposlenih na međugodišnjoj razini ostane nepromijenjen.

U prva se tri tromjesečja 2002. godine prosječna realna neto plaća povećala za 2,6 posto. Međutim, rast troškova rada, mjeren rastom realne bruto plaće, bio je nešto viši i iznosio je 3,9 posto. U isto se vrijeme ukupna ekonomska aktivnost povećala za 5,0 posto, uz nepromijenjenu zaposlenost. Tako proizlazi da je na razini čitavog gospodarstva rast realnih plaća bio manji od rasta proizvodnosti. Isto se može uočiti i u podacima za prerađivačku industriju, što ukazuje na mogućnost izvjesnog unapređenja konkurentnosti.

Snažan rast kredita kao rezultat porasta inozemnog zaduživanja banaka glavna je karakteristika monetarnih kretanja u posljednjih nekoliko mjeseci. Međugodišnji rast kredita uporno je bio iznad 20 posto u zadnjih 15 mjeseci. Između srpnja i listopada 2002. prosječna stopa rasta kredita bila je 27,3 posto i vrhunac je dosegla u listopadu kada je iznosila 29,7 posto. U listopadu su krediti građanstvu bili 40,0 posto, a poduzećima 23,2 posto veći nego dvanaest mjeseci ranije.

Rast monetarnog agregata M4 ipak pokazuje znakove usporavanja. Njegova međugodišnja stopa rasta probila je prag od 40 posto tijekom mjeseci u kojima se odvijala konverzija u euro. Međutim, dio deviznih depozita, koji je samo zbog toga došao u banke, kasnije je iz njih povučen. Rast monetarnog agregata M4 na međugodišnjoj razini usporio se na 28,2 posto u rujnu i 27,4 posto u listopadu 2002. godine. U međuvremenu su devizni depoziti, koji čine oko 70 posto ukupnih depozita, počeli ponovno rasti, ali je, osim uobičajenih sezonskih oscilacija tijekom ljetnih mjeseci, taj porast bio skroman (oko 1 posto mjesečno u prosjeku u rujnu i listopadu).

Slika 4.

RAST KREDITNE AKTIVNOSTI POSLOVNIH BANAKA

Izvor: Hrvatska narodna banka.

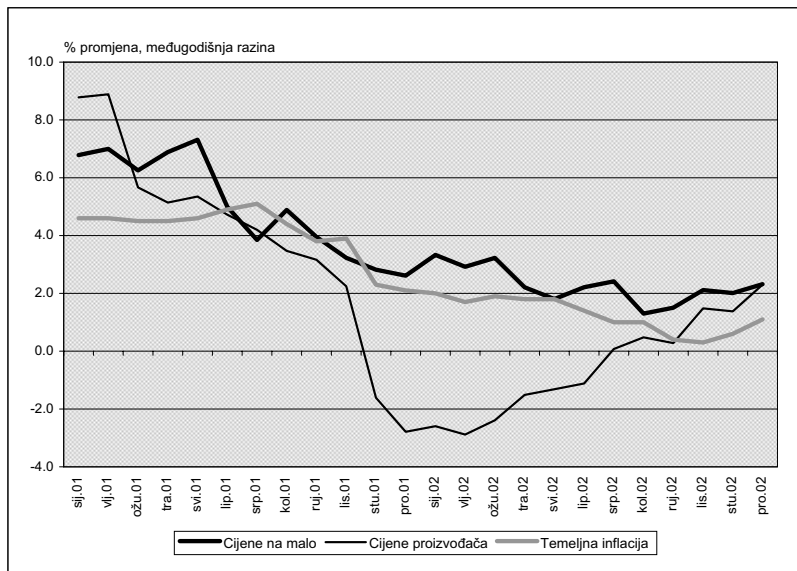
Promjene u ponudi novca pretežno su određene promjenama u potražnji i ponudi deviza. Intervencije središnje banke u obrani poželjnog (ali neslužbenog i neobjavljenog) intervala fluktuacije tečaja izravno povezuju devizno tržište i ponudu novca. Kao rezultat snažne ponude deviza, novčana masa je zabilježila izrazito visoke stope rasta: M1 je rastao na međugodišnjoj razini za 42,5 posto u rujnu i 45,0 posto u listopadu. Takva visoka stopa rasta ponude novca bila je uvjetovana sprječavanjem aprecijacije kune u odnosu na euro. Tečaj je stoga bio stabilan tijekom ljetnih mjeseci i lagano je deprecirao prema kraju godine.

U rujnu su, na međugodišnjoj razini, inozemne obveze banaka bile 23 posto veće i dosegle su najveći mjesečni porast od 10 posto u listopadu 2002. Zaduživanje banaka u inozemstvu većinom je dugoročno, a budući da više od 90 posto ukupne aktive bankarskog sektora drže banke u stranom vlasništvu, to se može smatrati zdravim procesom. Međutim, bilo kakav vanjski šok može usporiti ili čak zaustaviti taj proces, koji bi tada rezultirao u značajnom padu kreditne aktivnosti s mogućim cikličkim implikacijama.

Inflacija cijena na malo neznatno se ubrzala i dosegla stopu od 2,3 posto u prosincu 2002., što se još uvijek može smatrati niskom

stopom. Prošlogodišnja temeljna inflacija bila je ustrajno niska (1,2 posto u prosincu), bez obzira na snažnu domaću potražnju i snažan rast monetarnih agregata. Tako se tečaj još jednom pokazao glavnim objašnjavajućim faktorom kretanja inflacije u Hrvatskoj. Prilično stabilan tečaj kune u odnosu na euro pobrinuo se za stabilno poslovno okruženje koje je pomoglo u održavanju niske inflacije.

Slika 5.

INFLACIJA

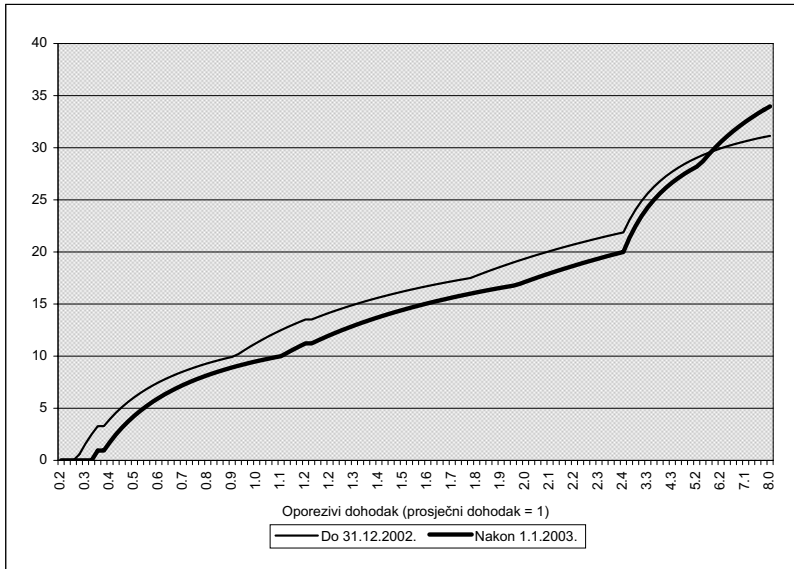
Izvor: Državni zavod za statistiku i Hrvatska narodna banka.

Prema ostvarenju u prvih jedanaest mjeseci 2002., čini se da su prihodi i rashodi središnje države ostvarili proračunski plan za cijelu 2002. godinu. Kumulativni su prihodi središnje države dosegli 90,4 posto, a rashodi 88,7 posto plana, s proračunskim deficitom, koji je iznosio dvije trećine planiranog za cijelu godinu. Do kraja trećeg tromjesečja 2002., razina javnog duga ostala je gotovo nepromijenjena, ali je iznos državnih garancija porastao za 13 posto u usporedbi s krajem drugog tromjesečja 2002. Dostatno prikupljanje poreza i kontrolirana državna potrošnja u 2002. osigurali su solidne temelje za pripremu proračuna za 2003. godinu. Taj proračun upućuje na nastavak fiskalne politike usmjerene prema smanjenju deficita i postupnom smanjenju državne potrošnje.

Proračun za 2003. godinu temelji se na pretpostavci o 4-postotnom rastu BDP-a i stopi inflacije od 3,5 posto. Planira se da će

prihodi konsolidirane središnje države rasti za 8,2 posto, dok rashodi ne bi trebali rasti više od 3,9 posto. U terminima BDP-a, prihodi bi trebali ostati nepromijenjeni na razini 43 posto, dok bi se rashodi trebali smanjiti sa 48,5 na 47 posto. Takva kombinacija dinamike prihoda i rashoda trebala bi voditi znatnoj fiskalnoj prilagodbi, tj. smanjenju deficita konsolidirane središnje države s 5 posto u 2002. na približno 3,5 posto u 2003. Iako se osnovna struktura proračuna, a koja ukazuje da je fiskalna politika na putu konsolidacije, može ocijeniti pozitivnom, još se jednom mora prigovoriti samim tehničkim karakteristikama proračuna. Najnoviji konsolidirani podaci za operacije središnje države ponovo pokazuju nemogućnost usporedbe s prošlogodišnjim, zbog uključivanja četiri državne agencije (Hrvatske ceste, Hrvatske autoceste, Hrvatski privatizacijski fond i Državna agencija za osiguranje depozita i sanaciju banaka) u konsolidiranu središnju državu.

Slika 6.

**EFEKTIVNE
STOPE
POREZA NA
DOHODAK**

Izvor: Procjena autora.

Promjena u veličini i strukturi proračunskih prihoda u 2003. bit će u velikoj mjeri određena najnovijim promjenama u porezima i doprinosima za socijalno osiguranje. U sustav poreza na dohodak uvedena je nova stopa poreza od 45 posto. U isto je vrijeme neoporezivi dio dohotka povećan s 1.250 na 1.500 kuna, granice poreznih razreda su promijenjene, a osobni odbici za uzdržavane članove obitelji smanjeni. Mjere usmjerene na uvođenje progresivnijeg poreza na dohodak će, prema proračunu, uvjetovati gotovo 9-postotno smanjenje proračunskih prihoda. Osnovica doprinosa za socijalno osiguranje proširena je na sve vrste dohodaka, osim na dohodak od autorskih i umjetničkih djela, tako da Vlada sada računa s 10-postotnim povećanjem prihoda od doprinosa za socijalno osiguranje. Što se tiče rashoda, relativno veća izdvajanja predviđena su za znanost, obrazovanje, infrastrukturne razvojne projekte i reformu sudstva, dok je financiranje ostalih državnih funkcija smanjeno u odnosu na prijašnju godinu. S gotovo 7,5 milijardi kuna koje su ubrizgane u gradnju cesta kroz Hrvatske ceste i Hrvatske autoceste, država će u 2003. godini još jednom imati jak utjecaj na ukupnu ekonomsku aktivnost.

OSNOVNI EKONOMSKI POKAZATELJI

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
Stope međugodišnjih promjena					
Bruto domaći proizvod (realni)	2,5	-0,9	3,7	4,1	5,0 [†]
Industrijska proizvodnja (fizički obujam)	3,7	-1,4	1,7	6,0	5,4
Građevinarstvo (fizički obujam)	0,7	-7,7	-9,1	3,6	12,5 ^{**}
Turizam (noćenja)	3,2	-15,1	44,6	10,8	3,0
Trgovina na malo (realni promet)	-0,4	-4,8	14,4	10,0	12,5
Izvoz roba (USD)	8,9	-5,8	3,0	5,1	5,0
Izvoz roba i usluga (USD)	4,2	-5,7	6,6	10,8	9,3 [†]
Uvoz roba (USD)	-7,9	-7,2	1,6	14,7	17,1
Uvoz roba i usluga (USD)	-6,6	-9,0	-1,6	11,0	14,9 [†]
Prihodi proračuna središnje države [†]	29,4	5,8	-3,7	19,7	30,6
Ukupne međunarodne pričuve HNB-a (USD, prosjek)	10,3	3,8	18,8	25,0	34,9
Raspoloživa deviz. sredstva (USD, prosjek)	6,2	-11,3	22,2	25,2	28,6
Primarni novac (prosijek)	1,9	-5,8	8,5	28,1	48,7 ^{**}
Novčana masa (prosijek)	1,8	-4,5	16,2	27,1	37,0 ^{**}
Ukupna likvidna sredstva (prosijek)	14,5	-2,1	15,4	31,6	28,7 ^{**}
Cijene na malo (prosijek)	5,7	4,2	6,2	4,9	2,2
Nominalni pokazatelji					
Bruto domaći proizvod (mil. USD)	21752	20031	19031	20263	-
Izvoz roba (mil. USD)	4517	4302	4432	4659	4899
Uvoz roba (mil. USD)	8276	7799	7887	9044	10713
Izvoz roba i usluga (mil. USD)	8569	8118	8663	9625	8277 [†]
Uvoz roba i usluga (mil. USD)	10641	9791	9599	10704	9223 [†]
Saldo tekućih transakcija (mil. USD)	-1531	-1390	-433	-642	-589 [†]
Raspoloživa dev. sredstva (mil. USD, kraj razd.)	4765	4634	5981	8619	8754
Inozemni dug (mil. USD, kraj razdoblja)	9586	9872	10876	11134	14071 ^{**}
Saldo konsolidir. proračuna (postotak od BDP)	0,7	-2,0	-4,9	-2,1	-
Kamatna stopa na kratkoročne kredite, bez valutne klauzule (prosječna, godišnja) [#]	15,8	14,9	12,1	9,5	13,4 ^{**}
Tečaj EUR (kraj razdoblja)	7,33	7,68	7,60	7,37	7,42
Tečaj USD (kraj razdoblja)	6,25	7,65	8,16	8,36	7,30
Stopa nezaposlenosti (pros.)	17,6	19,1	21,1	22,0	22,5

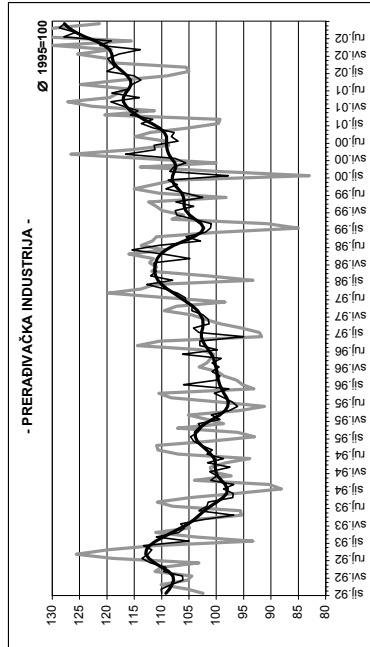
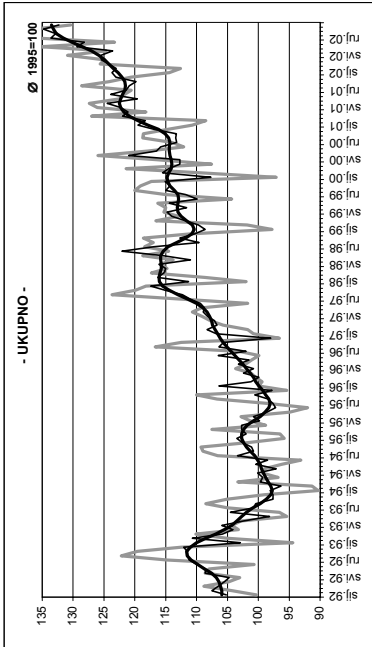
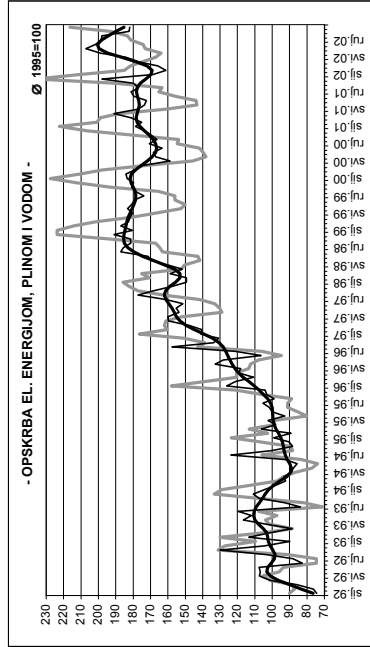
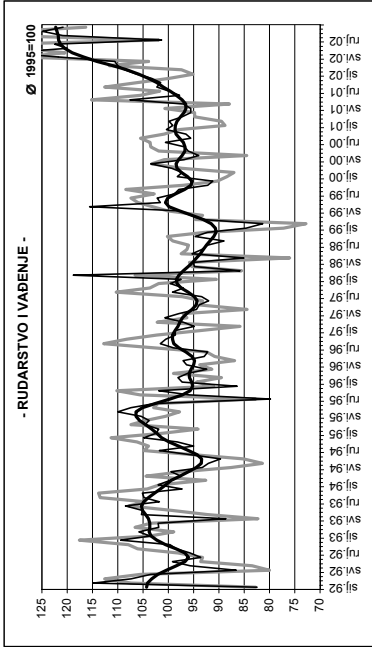
^{*} siječanj-rujan

^{**} siječanj-studeni

[†] Prihodi proračuna središnje države u 2002. godini uključuju i prihode socijalnih fondova.

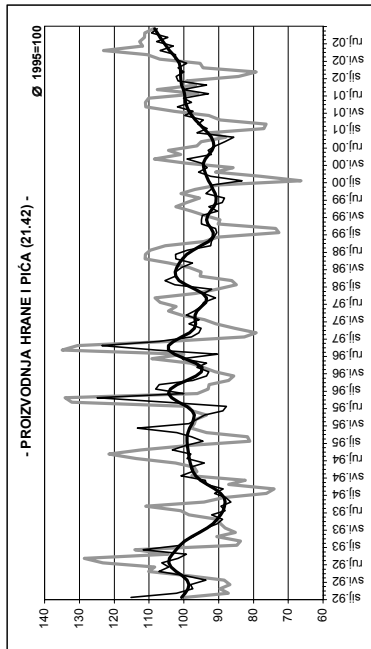
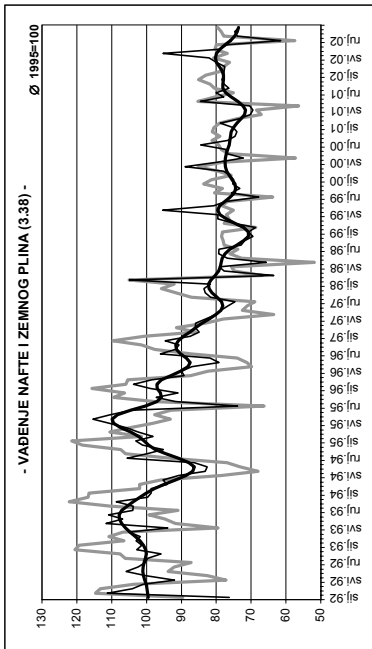
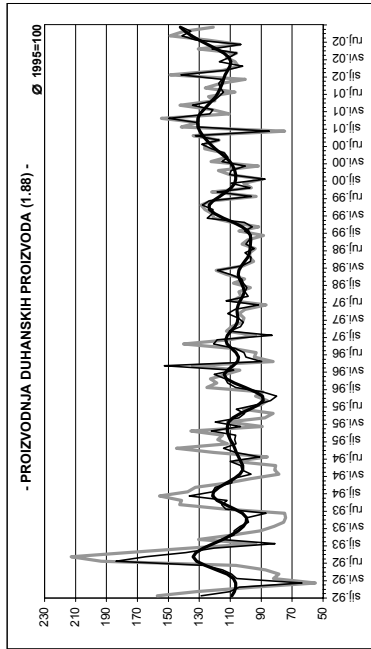
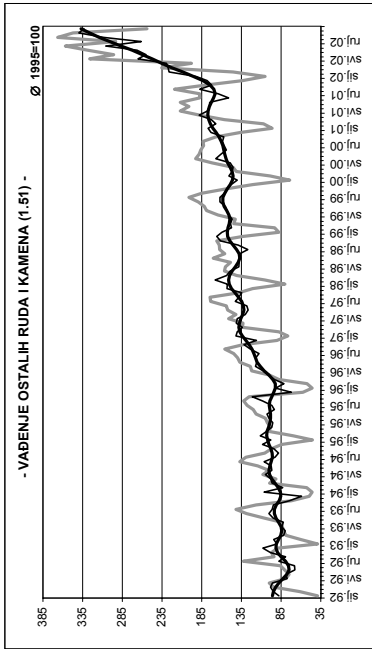
[#] Od 1. siječnja 2002. u obračunu prosječne kamatne stope primjenjuje se nova metodologija.

INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA

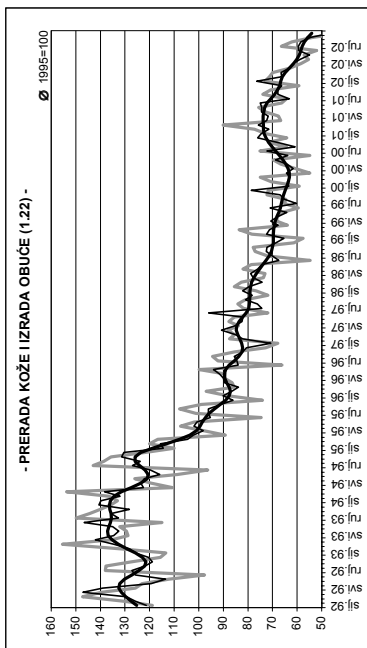
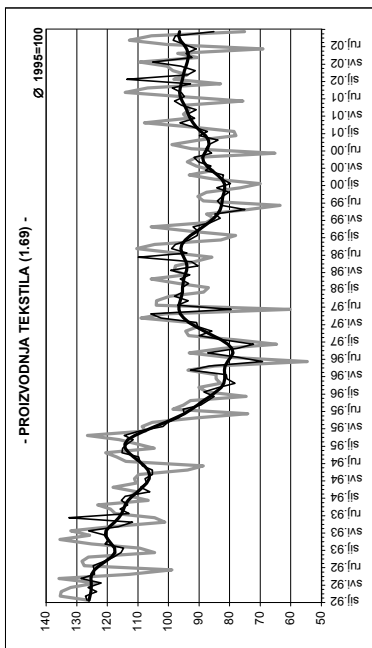
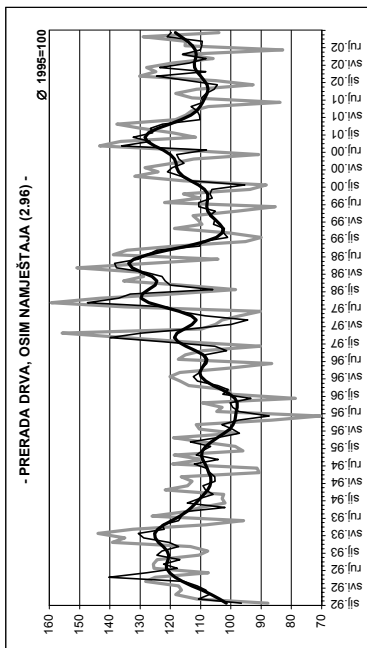
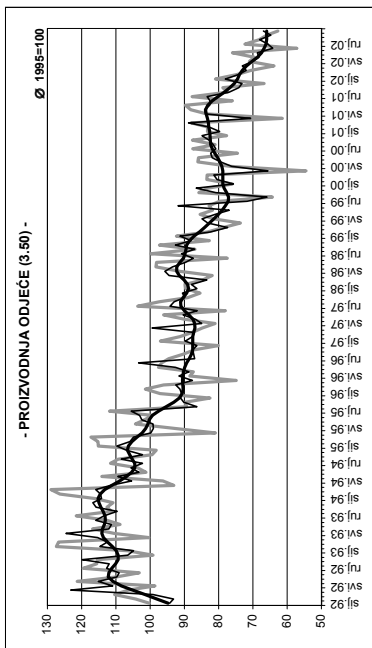
— ORIGINALNI PODACI — TREND-CIKLUS

INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA

— ORIGINALNI PODACI — TREND-CIKLUS

INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA

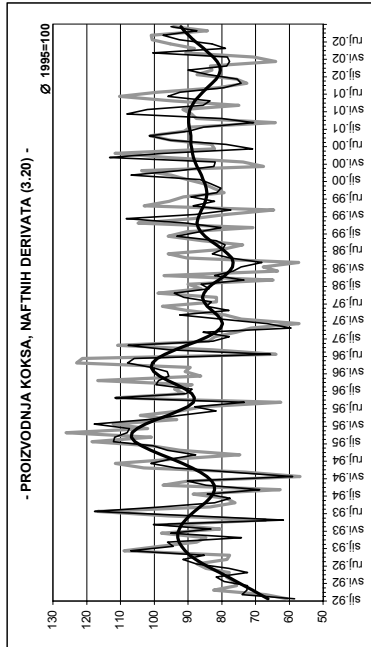
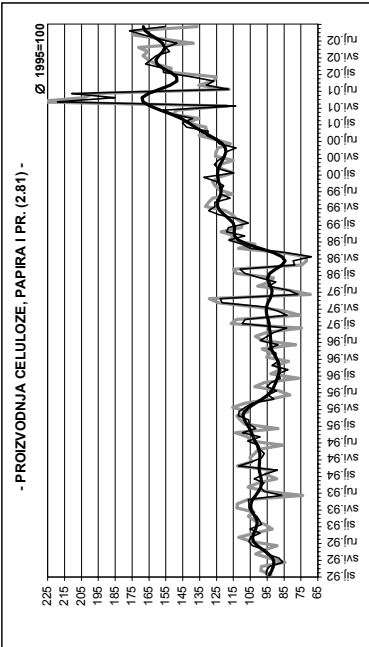
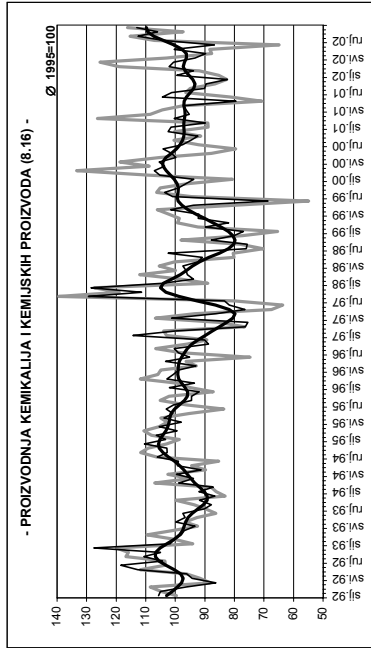
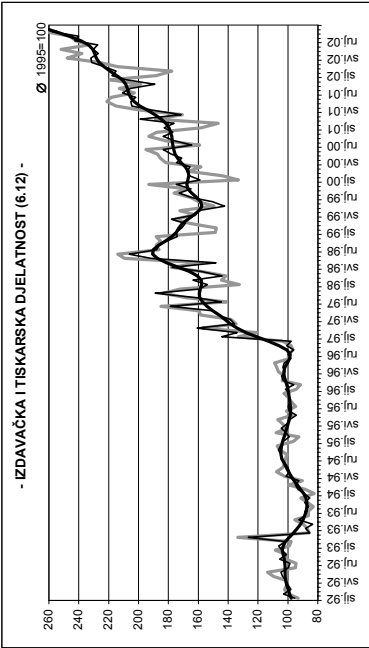

TREND-CIKLUS

DESEZONIRANO

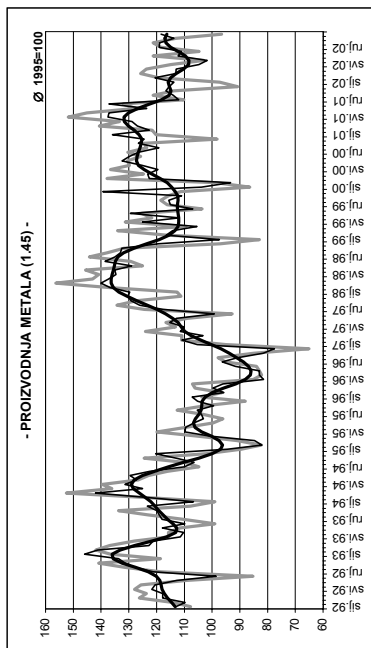
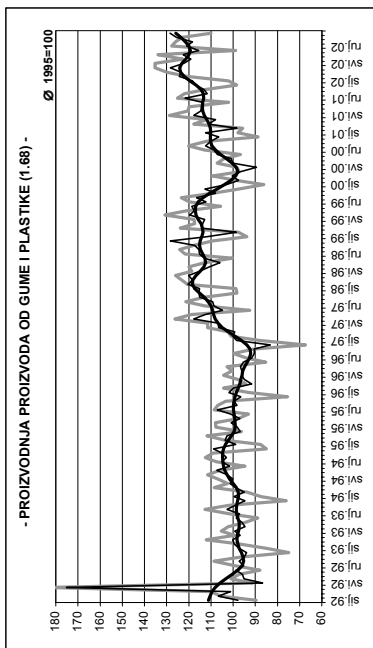
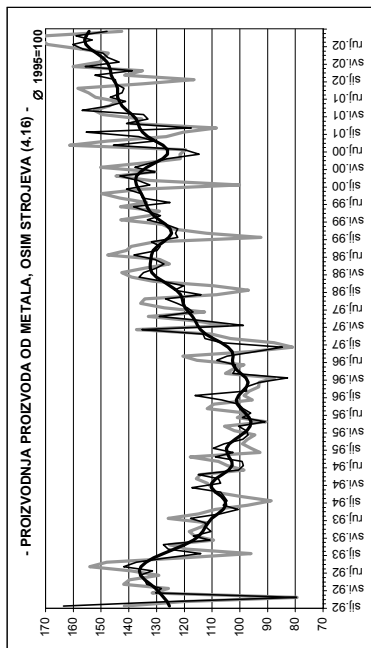
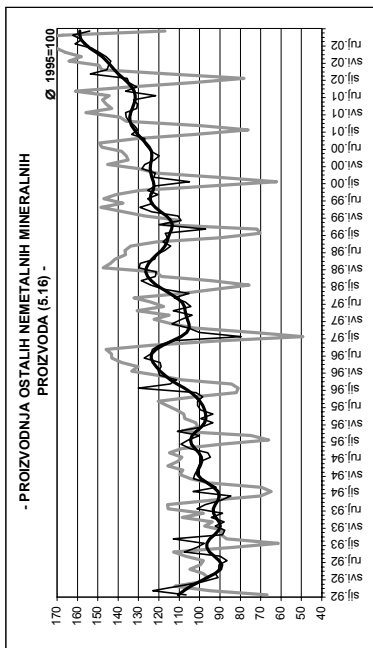
ORIGINALNI PODACI

INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA

— ORIGINALNI PODACI — TREND-CIKLUS

INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA

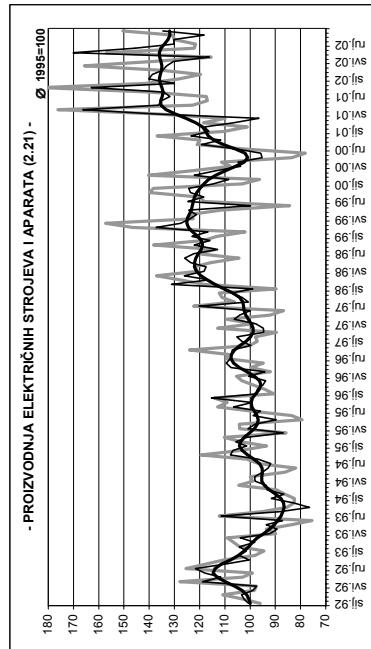
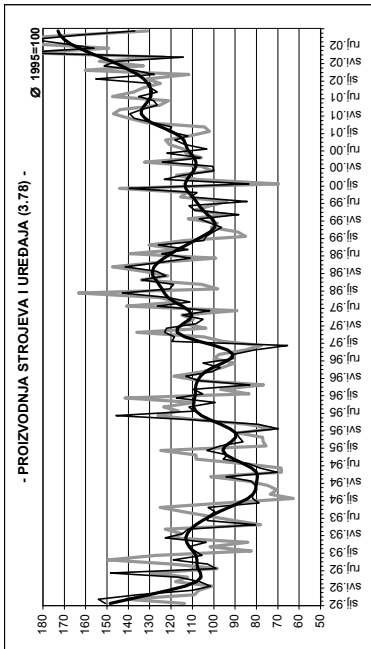
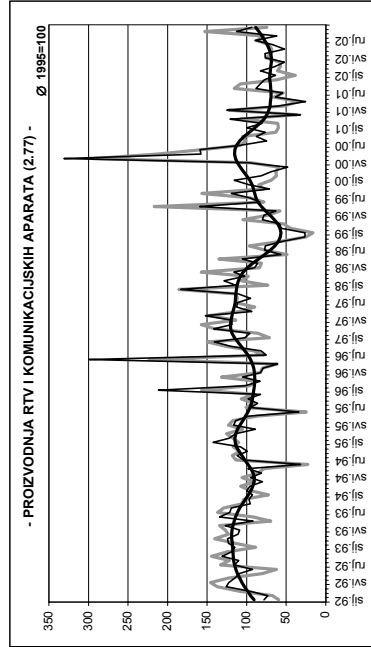
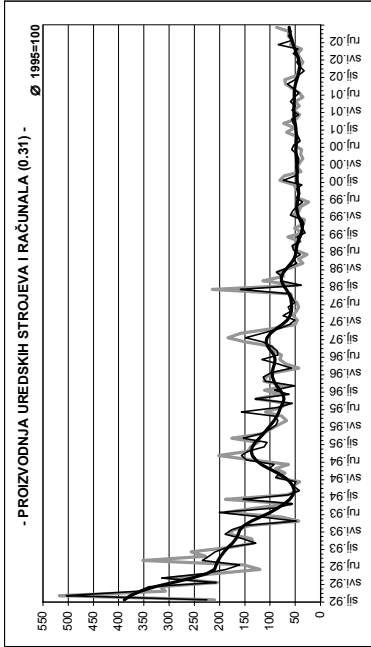
TREND-CIKLUS

DESEZONIRANO

ORIGINALNI PODACI

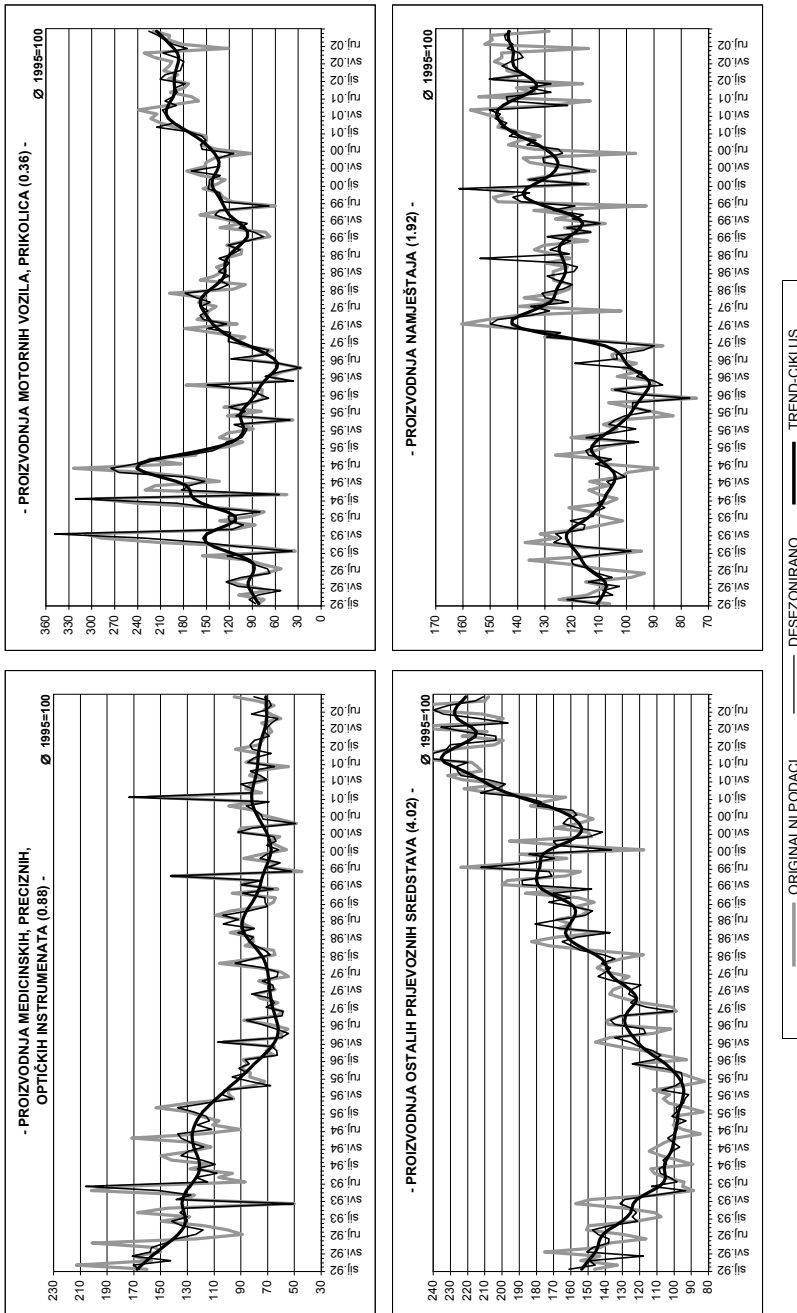

INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA

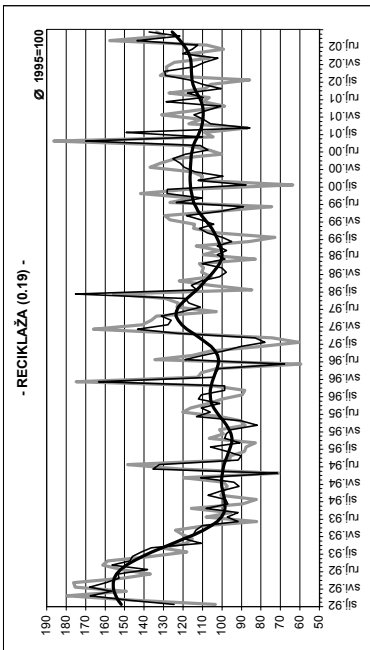
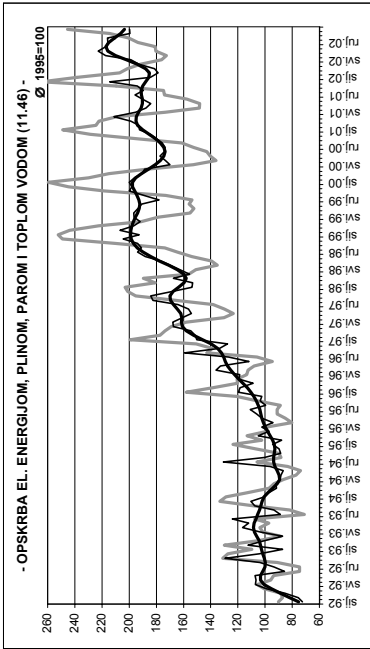

— ORIGINALNI PODACI — TREND-CIKLUS

INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA

INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA

— DESEZONIRANO — TREND-CIKLUS
— ORIGINALNI PODACI